

INSTAGRAM POËZIE IN DE KLAS

Foto: Tom van Limpt

Jongeren volgen massaal dichters op Instagram. Dat biedt uitgelezen kansen om ons poëzieonderwijs te verbinden met de belevingswereld en het mediagebruik van leerlingen. In dit artikel presenteren Jeroen Dera en Kila van der Starre een didactiek om Instagramgedichten een plaats te geven in de literatuurles. Zij lichten hun ideeën toe aan de hand van de Nederlandse Instadichter René Oskam, maar hun werkwijze biedt ook handvatten voor de vreemde talen.

JEROEN DERA & KILA VAN DER STARRE

‘Op welke manier kom jij weleens in aanraking met poëzie?’ Met deze vraag openden wij op 20 november 2018 onze workshop op de Dag van het Literatuuronderwijs in Rotterdam. In de krant, in de openbare ruimte en op social media, antwoordden de deelnemers. Tijdens de opleiding en in boeken, vulden anderen aan. Maar ook op televisie en de radio, vertelden velen.

Poëzie is overal en nagenoeg iedereen komt ermee in aanraking. Dat blijkt niet alleen uit de antwoorden van de negentig docenten Nederlands in opleiding die wij die dag in Rotterdam spraken – een groep met hoogstwaarschijnlijk een bias op het gebied van poëzie-ervaringen – maar ook uit een groot-schalige enquête onder 1003 respondenten die een representatieve steekproef vormen van de volwassen Nederlandse bevolking. Bijna iedereen – 97 procent van de Nederlandse volwassenen – komt in aanraking met poëzie, laat het onderzoeksrapport *Poëzie in*

Nederland zien, en dat gebeurt vooral buiten het boek (Van der Starre, 2017).

Poëzie op social media

Zoals afbeelding 1 laat zien, bestaat de top tien vaakst voorkomende poëzie-ervaringen onder Nederlandse volwassenen geheel uit het zomaar tegenkomen van poëzie. Die poëzie heeft veelal een mondelinge vorm, wordt gepresenteerd als één los gedicht en wordt bijna altijd gratis geconsumeerd. Het tegenkomen van poëzie op social media staat op plaats acht. Twee derde van de Nederlandse volwassenen komt op die manier poëzie tegen. Zelf deelt bijna een kwart poëzie via zulke kanalen.

Het tegenkomen van poëzie op social media staat op de eerste plaats als je de vraag wijzigt naar ‘Op welke manier kom jij één keer per maand of vaker in aanraking met poëzie?’. Een op de drie Nederlandse volwassenen ervaart poëzie op sociale media met deze frequentie. Ook wat betreft het delen van poëzie met anderen staan social media helemaal bovenaan. Gender is een

significante factor bij dit type poëzie-ervaring: vrouwen komen vaker dan mannen poëzie tegen op social media en delen via die kanalen ook vaker poëzie. Daarnaast speelt leeftijd een belangrijke rol: hoe jonger iemand is, hoe vaker iemand poëzie zomaar tegenkomt op social media.

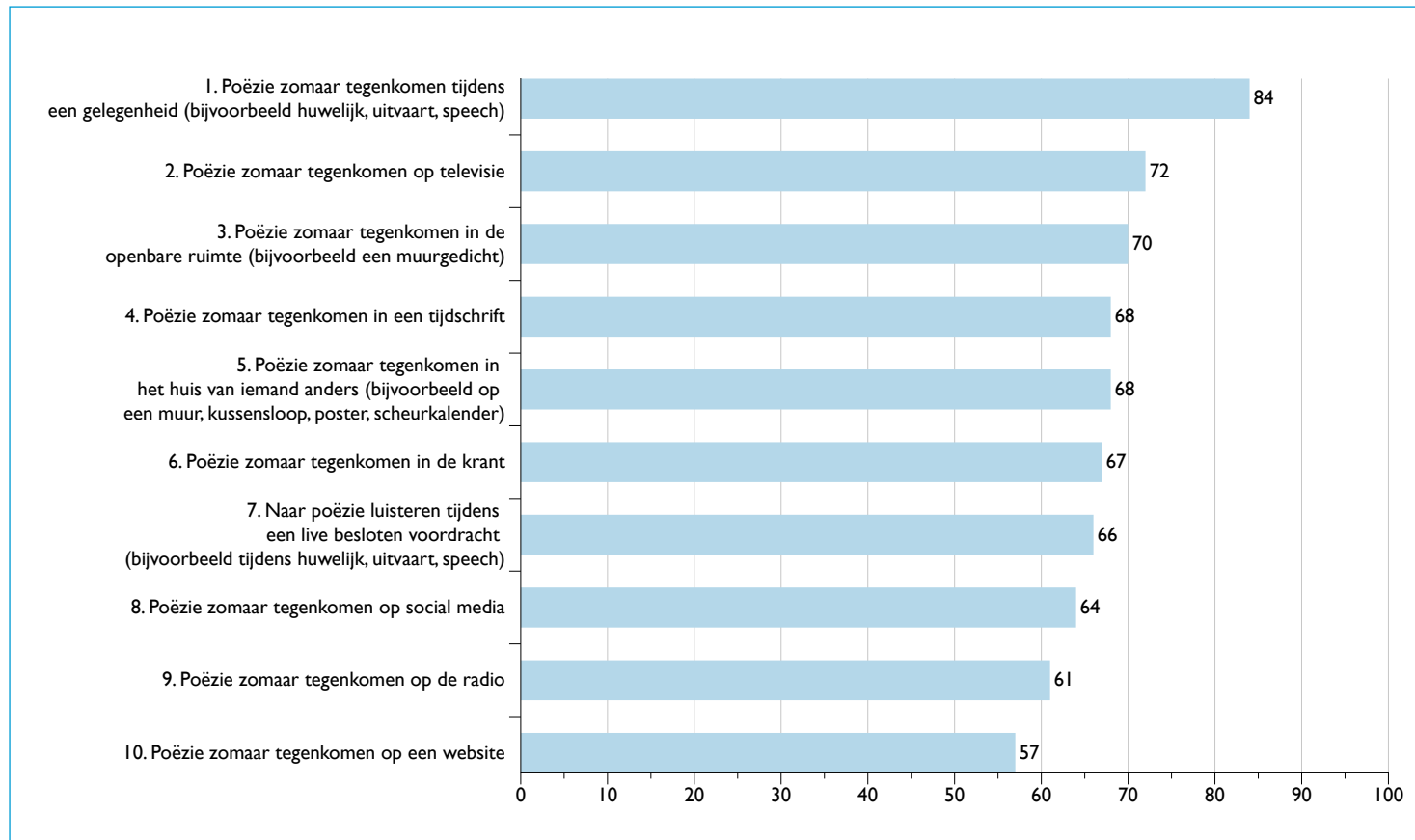
Instagrampoëzie

Het populairste sociale medium om poëzie te verspreiden is Instagram, de fotodeelapplicatie die in 2010 werd gelanceerd en op dit moment 800 miljoen gebruikers wereldwijd heeft, van wie 4 miljoen in Nederland. Anders dan bijvoorbeeld Tumblr, Facebook en Twitter, is Instagram geen hoofdzakelijk tekstueel medium, maar een expliciet visuele applicatie, met als hoofddoel foto's (met filter) te delen. Des te opvallender is het dus dat dichters over heel de wereld zo gretig gebruikmaken van het platform om hun werk te delen.

Kenmerkend voor Instagrampoëzie zijn de toegankelijkheid en de beknopte lengte; het gedicht moet in 'het vierkantje' passen en moet 'instantly' gelezen en begre-

pen kunnen worden tijdens het scrollen. Ook de visuele aspecten zijn belangrijk. Geregeld gaan Instagedichten gepaard met een tekening of foto, en de typemachine – het bij uitstek authentieke en vintage medium voor 21e-eeuwse online dichters – is een geliefd apparaat en lettertype. Het toevoegen van hashtags, waarmee ook niet-volgers de poëzie kunnen vinden – #poezie en #dichtersvaninstagram worden veel gebruikt – en het verwijzen naar de plek waar een dichtbundel aangeschaft kan worden – 'link in bio' – zijn daarnaast herkenbare aspecten van een succesvolle Instadichter.

Engelstalige *Insta poets* kunnen uitgroeien tot literaire idolen. De 26-jarige Canadees-Indiase Rupi Kaur heeft met haar poëzie 3,4 miljoen volgers verzameld en verkocht vier miljoen poëziebundels over heel de wereld. Ook Nederlandstalige Instadichters hebben relatief veel volgers en beïnvloeden de boekenmarkt. Onder anderen Gewoon Jip (36.000 volgers), René Oskam (21.000), Lars van der Werf (18.000 volgers), Siel Verhanneman (5.500) en Merel Morre (5.000) zijn via Instagram groot geworden.

Afbeelding 1. Top 10 van manieren waarop volwassenen in Nederland in aanraking komen met poëzie (in percentages van de hele volwassen bevolking) uit een lijst van in totaal veertig soorten poëzie-ervaringen (Van der Starre, 2017, p. 18)

Kenmerkend voor Instagrampoëzie zijn de toegankelijkheid en de beknopte lengte; het gedicht moet in 'het vierkantje' passen en moet 'instantly' gelezen en begrepen kunnen worden

Uit een enquête, die met de hulp van meer dan veertig Nederlandstalige Instagramdichters werd verspreid en uiteindelijk door 422 Nederlandse en Vlaamse Instagrampoëzielezers werd ingevuld, blijkt dat het getoetste publiek voornamelijk uit hoogopgeleide (56,6%) vrouwen (81,3%) van gemiddeld 30,2 jaar bestaat (standaarddeviatie: 12,0; modus: 26).^{*} Gegevens van Nederlandstalige Instadichters laten zien dat de gemiddelde leeftijd van hun volgers nog lager ligt. Neem bijvoorbeeld René Oskam: 17% van zijn volgers zijn vrouwen tussen de 18 en 24 jaar en 40% is tussen de

25 en 34 jaar. De grootste groep van de respondenten (59,2%) leest (bijna) elke dag poëzie op Instagram; een uitzonderlijk hoge frequentie voor poëzie-ervaringen, vergeleken met de gemiddelde Nederlander (zie Van der Starre, 2017) en extra opzienbarend in combinatie met de jonge leeftijd van de lezers.

Instagrampoëzie in de klas

De constatering dat jonge mensen vaak poëzie tegenkomen op social media biedt belangrijke kansen voor het poëzieonderwijs. De verwachting is namelijk dat ook leerlingen poëzie tegenkomen op sociale media, en dat zij op bijvoorbeeld Instagram vaker zomaar met een gedicht geconfronteerd worden dan in een willekeurige papieren poëziebundel. Maar ook als leerlingen op hun Instagram-timeline geen poëzie aantreffen, zou het onderwijskundig gezien een gemiste kans zijn geen Instagramgedichten in de lespraktijk in te zetten. Meer dan traditionele poëzie borgen Instagramgedichten namelijk de twee kerncomponenten van de *expectancy-value theory of achievement motivation*, zoals getheoretiseerd door Wigfield en Eccles (2000). Omdat leerlingen bekend zijn met de conventies van Instagram (en wellicht ook met gedichten die op het sociale medium circuleren), zullen zij hun kans op begrip vermoedelijk hoger inschatten dan in het geval van een gedicht uit een papieren bundel (*expectancy*), terwijl hun interesse in Instagram zal zorgen voor een relatief hoge intrinsieke motivatie tijdens de les (*value*).

Hoe moeten zulke lessen er dan uitzien? Aan ons voorstel daarvoor liggen twee vakdidactische uitgangspunten ten grondslag. Ten eerste vinden we dat poëzieonderwijs niet gericht moet zijn op het zoeken naar een 'juiste' interpretatie van een gedicht onder begeleiding van de docent, maar leeservaringen en interpretaties van leerlingen als basis moet gebruiken voor een kritische uitwisseling (Dera, 2018). Daarnaast menen we dat goed poëzieonderwijs zich niet beperkt tot het lezen van poëzie, maar ook stelselmatig een plaats geeft aan de scheppende vermogens van leerlingen. Creatief schrijven kan leerlingen helpen zichzelf te leren uitdrukken, wat belangrijk is in het kader van de persoonsvormende functie van onderwijs (Biesta, 2018). Bovendien suggereert empirisch onderzoek dat er een relatie is tussen creatief schrijven en literair tekstbegrip (Broekkamp,

Populaire Nederlandstalige Instadichters
Lars van der Werf (@larsvdwerf)
René Oskam (@reneoskam)
Siel Verhanneman (@sielvhm)
Merel Morre (@merelmorre)
Gewoon JIP (@jip_gewoon)
Ruth Van de Steene (@ruthvandesteeene)
Nanne van der Leer (@liefleven)

Populaire Engelstalige Instadichters
Rupi Kaur (@rupikaur_)
Lang Leav (@langleav)
Warsan Shire (@wu_shire)
Najwa Zebian (@najwazebian)
Atticus (@atticuspoetry)
Amanda Lovelance (@ladybookmad)
R. M. Drake (@rmdrk)

Populaire Franstalige Instadichters
Lili V. (@orangelipsandwhitelilies)
Noe Savage (@noesovage)
Aurel (@_a.u.r.e.l_)
Parisian Poetry (@parisianpoetry)
Stelena With Pen (@stelenaewithpen)
By Gun Rose (@by_gun_rose)
If You Write (@ifyouwrite)

Populaire Duitstalige Instadichters
Kea von Garnier (@keavongarnier)
Max Osswald (@max.osswald)
Nachtschichtgedanken (@nachtschichtgedanken)
Sie Ist (@sie.ist)
Deno Licina (@der_poet_official)
Wortstarke (@wortstarke)
Poelysium (@poelysium)

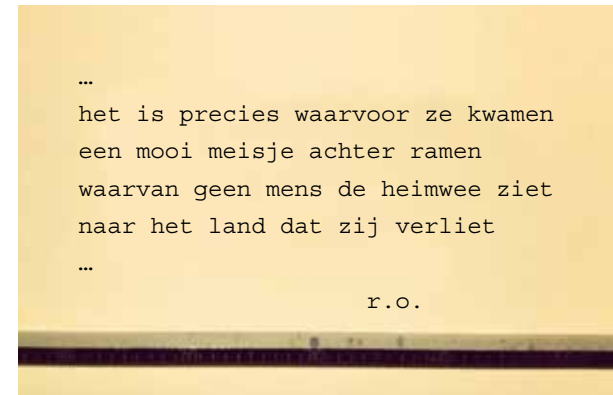
Janssen & Van den Bergh, 2009). Leerlingen zelf Instagrampoëzie laten maken zou kortom hun begrip van het genre kunnen vergroten.

Een didactisch model dat aan beide uitgangspunten tegemoetkomt, is het RES-model, dat leidend is in de *poetry therapy* van Nicholas Mazza (2016). Als psychotherapeut gebruikt Mazza poëzie vooral in klinische context, bijvoorbeeld in afkickklinieken of in centra voor jongeren met gedragsstoornissen. Juist daar is het van fundamenteel belang dat het niet blijft bij gedichten lezen en interpreteren, maar dat poëzie gebruikt wordt als middel voor zelfexpressie en -analyse. Het RES-model omvat drie fasen, die Mazza vangt in de adjectieven *receptive*, *expressive* en *symbolic*. In de receptieve fase neemt de gebruiker (in ons geval: de leerling) het gedicht tot zich – in geschreven, gesproken of andere vorm. Daarbij wordt een bepaalde ervaring opgedaan, die vervolgens het vertrekpunt vormt voor de expressieve fase. Daarin zet de leerling de particuliere (lees)ervaring om in een eigen creatie – als het ware een reactie op wat het gedicht teweegbracht in de receptieve fase. In de symbolische fase wordt de beleving ten slotte afgerond door middel van een performance of een ritueel. Dat kan bijvoorbeeld een voordracht aan een publiek zijn, maar ook – in het geval van een gedicht over liefdesverdriet – het verscheuren of verbranden van dat gedicht om de verbroken relatie symbolisch achter zich te laten (cf. Dera, 2019).

Hoe het RES-model concreet toegepast zou kunnen worden in een les (of lessenreeks) over Instagrampoëzie, demonstreren we aan de hand van een Instagramgedicht van René Oskam. Het betreft het kwatrijn in afbeelding 2, dat onderdeel is van een langer gedicht over de toerismeproblematiek in Amsterdam.

Het RES-model aan de hand van Oskam

De receptieve fase zou de vorm kunnen aannemen van een klassengesprek. Voorafgaand daaraan noteren leerlingen in enkele steekwoorden de indrukken die het gedicht bij hen oproept, bij voorkeur in de vorm van bijvoeglijke naamwoorden ('schokkend', 'treurig', 'oneerlijk' et cetera). Die notities vormen de basis van het gesprek, dat dus een ervaringsgericht karakter heeft. De docent kan daarin meer interpretatief-exploratieve vragen verwerken. Naar wie verwijst bijvoorbeeld het dubbelzinnige 'ze' in de eerste regel? Wat is de functie van de puntjes (die het gedicht omsluiten zoals het meisje door de ramen omsloten wordt)? Hoe moeten we de rol van 'r.o.' (René Oskam) duiden? Als 'geen mens' de heimwee ziet, is de dichter daar dan boven verheven? En, van een heel andere orde:

Afbeelding 2. Een gedicht van René Oskam. Zie @reneoskam op Instagram. Gereproduceerd met toestemming van de auteur

Afbeelding 3. Een gedicht van René Oskam. Zie @reneoskam op Instagram. Gereproduceerd met toestemming van de auteur

Afbeelding 4. De woordwolk die de deelnemers aan onze workshop maakten op 20 november 2018 op de Dag van het Literatuuronderwijs in Rotterdam

Goed poëzieonderwijs moet zich niet beperken tot het lezen van poëzie, maar ook stelselmatig een plaats geven aan de scheppende vermogens van leerlingen

waarom kiest Oskam in een digitaal medium voor een lettertype dat herinnert aan een typemachine?

In de expressieve fase gaan leerlingen vervolgens een creatieve confrontatie met het gedicht aan. Dat kan op allerlei manieren. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld hun gevoel bij het gedicht verwerken in een (al dan niet fictieve) Instagrampost. Ook kunnen ze poëtisch reageren op het gedicht van Oskam, bijvoorbeeld in verzen vanuit het perspectief van de 'zij' of in een gedicht over 'het land dat zij verliet'. In de symbolische fase, tot slot, kunnen die gedichten worden voorgedragen tijdens een thema-avond op school (of beperkter: in de les). Ook kunnen ze worden verzameld op een website of sociaal medium, of komen ze symbolisch op de ramen van het klaslokaal te hangen.

Een soortgelijke RES-systematiek brachten we tijdens de eerder genoemde workshop op de Dag van het Literatuuronderwijs in de praktijk. We gebruikten in dit geval Oskams gedicht 'noodlot', zie afbeelding 3.

In de receptieve fase vroegen we de deelnemers hun leeservaring van het gedicht samen te vatten in drie bijvoeglijke naamwoorden, die we inventariseerden via de applicatie MentiMeter. Dat resulteerde in een woordwolk, zie afbeelding 4 (hoe groter het woord, hoe frequenter het werd ingegeven).

Ter verwerking kozen de deelnemers één woord uit de wolk dat zij verrassend vonden en wisselden hun argumenten daarvoor uit met hun buur. Daarna zetten

Afbeelding 5. Het gedicht 'Vredig', dat een deelnemer aan onze workshop maakte op 20 november 2018 tijdens de Dag van het Literatuuronderwijs in Rotterdam. Zie @poem.artist op Instagram. Gereproduceerd met toestemming van de auteur

we de expressieve fase in. De deelnemers schreven een vierregelig gedicht over een auto-ongeluk dat ze vonden passen bij het bijvoeglijk naamwoord dat zij selecteerden uit de woordwolk. Degenen die dat durfden, konden aan het slot van de workshop hun gedicht delen via Instagram, onder vermelding van een door ons voorgestelde hashtag. Dat leverde onder andere het gedicht op uit afbeelding 5.

Trending

In onze slotwoorden borduren wij graag voort op deze regels van @poem.artist. Poëzie is een wilde stroom die je rustig moet overdenken. Dat maakt poëzieonderwijs bepaald geen gemakkelijk domein. Het gebruik van Instagrampoëzie in de klas kan de hobbel echter eenvoudiger te nemen maken. Het genre sluit aan bij de manieren waarop jongeren in het dagelijks leven poëzie tegenkomen, leent zich uitstekend voor een ervaringsgerichte benadering van poëzie en biedt de mogelijkheid om op laagdrempelige wijze het RES-model te doorlopen, op alle leeftijden en op alle niveaus. Wat ons betreft is dat een trending hashtag waard. ■

NOOT

* De resultaten van deze Instagrampoëzie-enquête worden in het nog te verschijnen proefschrift van Kila van der Starre over 'poëzie buiten het boek' gepubliceerd.

LITERATUUR

- Biesta, G. (2018). *Tijd voor pedagogiek: Over de pedagogische paragraaf in onderwijs, opleiding en vorming* (Oratie). Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.
- Broekkamp, H., Janssen, T., & Bergh, H. van den. (2009). Is there a relationship between literature reading and creative writing? *Journal of Creative Behavior*, 43(4), 281–297.
- Dera, J. (2018). 'Hoe ze maar bleven emmeren tot ik kon lopen': Productief omgaan met interpretatieverschillen in het poëzieonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 105(6), 4–8.
- Dera, J. (2019). Gedichten als smokkelwaar: Poëzie in (en buiten) het curriculum Nederlands in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (TNTL)*, 135(2). Te verschijnen.
- Mazza, N. (2016). *Poetry therapy: Theory and practice* (2e ed.). Londen/ New York: Routledge.
- Oskam, R. (2019). 'noodlot' en 'het is precies waarvoor ze kwamen'. Geraadpleegd via <https://www.instagram.com/reneoskam/>
- Starre, K. van der. (2017). *Poëzie in Nederland: Een onderzoek naar hoe vaak en op welke manieren volwassenen in Nederland in aanraking komen met poëzie*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Wigfield, A., & Eccles, J. (2000). The expectancy-value theory of achievement motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 68–81.